

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8.- ja 9-luokkalaisten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019–2023

PÄÄLÖYDÖKSET

- Useiden hyvinvointi-indikaattoreiden mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret voivat huonommin kuin muut nuoret.
- Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla oli enemmän haasteita hyvinvoinnissaan kuin seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla.
- Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi heikkeni korona-aikana ja jäi heikommalle tasolle kuin ennen koronaa.
- Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa esiintyi vähemmän ongelmia vuonna 2023 kuin pandemian keskellä vuonna 2021.
- Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret harrastivat muita nuoria yleisemmin taidetta ja kulttuuria.

Jukka Lehtonen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Satu Majlander

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Laura Sares-Jäske

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Aino Jehkoi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Pauliina Luopa

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Tässä raportissa tarkastellaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien peruskoulun 8.- ja 9. luokan oppilaiden hyvinvointia vuosien 2019, 2021 ja 2023 Kouluterveyskyselyn aineistoihin perustuen. Sukupuolivähemmistö-sanaa käytetään yleisterminä kuvaamaan transihmisiä ja intersukupuolisia. Seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan ihmisiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen ei ole heteroseksuaalinen, esimerkiksi homoja, lesboja, bi- ja panseksuaaleja. (Ks. THL Tasa-arvotieto.) Tässä raportissa seksuaalivähemmistöihin kuuluivat edellä listattuihin ryhmiin identifioituvat nuoret. Sukupuolivähemmistöihin luokituvat tässä raportissa vain transnuoret, sillä intersukupuolisuudesta ei Kouluterveyskyselyssä kysytty erikseen.

Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus on aiempaa useammin tunnistettu ja näkyvä ilmiö yläkouluissa. Aiempaa useammat yläkouluikäiset nuoret kokevat kuuluvansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin ja aiempaa useampi yläkouluikäinen nuori tuntee omassa koulussaan vähemmistöihin kuuluvia. Yläkoulun ja nuoren arkielämän kulttuuri ja siihen liittyvät käytännöt ovat kuitenkin usein heteronormatiivisia (Lehtonen 2023).

Heteronormatiivisuudella viitataan ajattelutapaan, jossa ihmisten oletetaan jakautuvan kahteen toisilleen vastakkaiseen ja toisiinsa vetoa tuntevaan sukupuoleen, heteroseksuaaliin naisiin ja miehiin (Butler 1990). Yhteiskunnassa vallitseva heteronormatiivisuus saa heteroseksuaalisuuden näyttämään yhdenmukaiselta, luonnolliselta ja ensisijaiselta. Siihen kuuluu oletus, että kaikki ihmiset ovat "luonnostaan" heteroseksuaalisia ja sukupuoltaan normin mukaisesti toteuttavia. (THL Tasa-arvotieto.) Heteronormatiivinen kulttuuri altistaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret tavanomaisen stressin lisäksi vähemmistöstressille, eli heidän vähemmistöasemastaan ja -identiteetistään johtuvalle ylimääräiselle stressille. Vähemmistöstressi on sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten kokemaa kroonista kuormitusta, joka juontuu yhteiskunnan sosiaalisista prosesseista, instituutioista ja rakenteista. (Meyer, 1995 & 2003.) Vähemmistöstressiä aiheuttavat esimerkiksi yhteiskunnassa vallitseva heteronormi sekä kaksijakoinen käsitys sukupuolesta, joiden vuoksi vähemmistöön kuuluvaa voidaan pitää erilaisena tai suhtautua tähän kielteisesti. (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021.) Vähemmistöstressi on lapsen tai nuoren reaktio ymmärtämättömyyteen, ennakkoluuloihin ja vihamielisyyteen, joita hän on kohdannut tai pelkää kohtaavansa. (Ks. THL Sateenkaaritietopaketti.) Heteronormatiivinen kulttuuri mahdollistaa myös homo- ja transfobisen väkivallan (Lehtonen 2021).

Aiemmissa tutkimuksissa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla on havaittu olevan enemmän haasteita ja mielenterveyden ongelmia muihin nuoriin verrattuna (Jokela ym. 2020; Majlander ym. 2022; Sares-Jäske ym. 2023). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten heikompaa mielenterveyttä ja hyvinvointia on selitetty tyypillisesti heteronormatiivisuudella, vähemmistöstressillä ja homo- ja transfobialla (Sares-Jäske ym. 2023). Koronapandemia lisäsi kaikkien nuorten mielenterveysongelmia, mutta erityisesti se lisäsi seksuaali- ja sukupuolivähemmistönuorten mielenterveysongelmia (Majlander ym. 2022). Etäkoulunkäynti toisaalta vähensi koulukiusaamista vähemmistönuorilla, mutta samalla se saattoi lisätä yksinäisyyttä ja ongelmia vanhempien kanssa kotona.

Vaikka monet tutkimukset ovat osoittaneet, että erilaiset ongelmat ja haasteet ovat keskimäärin yleisempiä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla verrattuna hetero- ja cissukupuolisiin nuoriin (Jokela ym. 2020; Majlander ym. 2022; Sares-Jäske ym. 2023), kaikki kyseisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret eivät kuitenkaan voi huonosti (Alanko ym. 2014; Johns ym. 2018; Sares-Jäske ym. 2024).

Näin tutkimus tehtiin:

Tässä julkaisussa esitettävät tulokset perustuvat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttaman Kouluterveyskyselyn aineistoon.

Kouluterveyskysely on koko maan kattava väestötutkimus, jossa kerätään tietoa nuorten hyvinvoinnista, terveydestä ja palveluista. Kysely tehdään joka toinen vuosi. Se on vapaaehtoinen ja siihen vastataan nimettömänä oppitunnin aikana.

Kouluterveyskyselyyn vastaavat perusopetuksen 4.–5. luokkien ja 8.–9. luokkien oppilaat sekä lukion ja ammatillisten oppilaitosten 1.–2. vuoden opiskelijat. Tässä raportissa kerrotaan 8. ja 9. luokkien oppilaiden tuloksista.

Kouluterveyskyselyn vuoden 2023 tiedonkeruu toteutettiin perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaille 3.4.–12.5. Vastaajien lukumäärä oli 87 176 ja aineisto kattoi 70 % kaikista 8. ja 9. luokan oppilaista Suomessa.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt

Sukupuolta kysyttiin kahdella kysymyksellä: ”Mikä on virallinen sukupuolesi?” ja ”Koetko olevasi?”. Vastausvaihtoehdot ensimmäiseen olivat 1) Poika ja 2) Tyttö ja toiseen 1) Poika, 2) Tyttö, 3) Molempia, 4) En kumpakaan ja 5) Kokemukseni vaihtelee. Sukupuolivähemmistöihin kuuluviksi määriteltiin ne, jotka vastasivat jälkimmäisessä kysymyksessä sukupuolensa eroavan virallisesta sukupuolestaan.

Seksuaalista suuntautumista kysyttiin seuraavasti: ”Mikä seuraavista kuvaa parhaiten seksuaalista suuntautumistasi tällä hetkellä?”. Vastausvaihtoehdot olivat 1) Hetero, 2) Bi- tai panseksuaali, 3) Homo tai lesbo, 4) Mikään edellä olevista ei sovi kuvaamaan minua ja 5) En osaa sanoa. Seksuaalivähemmistöihin kuuluviksi määriteltiin ne, jotka vastasivat vaihtoehdon 2, 3 tai 4. Tarkasteluista jätettiin pois ne, jotka vastasivat vaihtoehdon 5.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointiin vaikuttavat monet tekijät seksuaalisen suuntautumiseen ja sukupuolikokemukseen liittyvien tekijöiden rinnalla ja lisäksi. Vähemmistöryhmät ovat sisäisesti moninainen joukko ja esimerkiksi sukupuoli, asuinpaikka, perheen sosioekonominen asema, mahdollinen vammaisuus tai etniseen, kielelliseen tai uskonnolliseen vähemmistöryhmään kuuluminen voi vaikuttaa nuoren hyvinvointiin tai sitä edistäviin tekijöihin. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla pojilla tai transfeminiinisillä nuorilla (sukupuoli-identiteetti eroaa virallisesta sukupuolesta poika) on todettu olevan useammin väkivaltakokemuksia mutta vähemmän mielenterveysoireilua kuin seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla tytöillä tai transmaskuliinisilla nuorilla (sukupuoli-identiteetti eroaa virallisesta sukupuolesta tyttö) (Lehtonen 2021; Sares-Jäske ym. 2023). Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla on todettu tyypillisesti olevan heikompi hyvinvointi kuin seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla.

Eri vähemmistöryhmien hyvinvoinnista tarvitaan väestötasosta seurantatietoa, jotta voitaisiin havaita ajallisia muutoksia haasteiden, mutta toisaalta myös myönteisten ilmiöiden esiintyvyydessä. Tässä tutkimuksessa tuodaan esiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvoinnin ja sen haasteiden kehityssuuntia viimeisten neljän vuoden aikana. Raportti tarjoaa mahdollisuuden tarkastella nuorten kokemuksia ennen pandemiaa, pandemian keskellä ja pandemian tasoittumisvaiheissa.

Kouluterveyskyselyn aineisto ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten määrittely

Tässä julkaisussa raportoidaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaiden tuloksia Kouluterveyskyselystä vuosilta 2019–2023. Sukupuolivähemmistöihin kuuluviksi määriteltiin ne, jotka kokevat sukupuolensa eroavan virallisesta sukupuolestaan. Cissukupuolisia ovat ne, joiden virallinen ja koettu sukupuoli vastaavat toisiaan. Seksuaalivähemmistöihin kuuluviksi määriteltiin ne, jotka ilmoittivat olevansa bi- tai panseksuaaleja, homoja tai lesboja sekä ne, jotka ilmoittivat, etteivät kysytyt vaihtoehdot sovi kuvaamaan heitä. Vertailuryhmänä heille ovat ne, jotka nimesivät itsensä heteroiksi. Vuonna 2023 perusopetuksen 8. ja 9. luokalla niistä, jotka kertoivat olevansa viralliselta sukupuoleltaan poikia, 3 prosenttia kuului näiden määrittelyjen mukaan sukupuolivähemmistöihin ja 7 prosenttia seksuaalivähemmistöihin (taulukko 1). Viralliselta sukupuoleltaan tytöistä 8 prosenttia kuului sukupuolivähemmistöihin ja 22 prosenttia seksuaalivähemmistöihin.

Taulukko 1. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen osuudet (%) ja määrät (n) perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista virallisen sukupuolen mukaan vuosina 2019–2023. (Lähde: Kouluterveyskysely, THL 2023)

Sukupuolen kokemus ja seksuaalinen suuntautuminen, % (n)	Virallinen sukupuoli poika	Virallinen sukupuoli tyttö	Yhteensä ¹
Sukupuolivähemmistöt 2019	2,4 (1005)	4,5 (1960)	3,5 (3012)
Sukupuolivähemmistöt 2021	2,1 (921)	7,7 (3550)	5,1 (4525)
Sukupuolivähemmistöt 2023	2,7 (1173)	8,0 (3519)	5,5 (4739)
Seksuaalivähemmistöt 2019 ²	4,4 (1734)	8,5 (6906)	8,5 (6906)
Seksuaalivähemmistöt 2021 ²	5,3 (2193)	22,9 (9533)	14,2 (11797)
Seksuaalivähemmistöt 2023 ²	6,5 (2642)	21,5 (8527)	14,0 (11231)

¹ Yhteensä-luvuissa ovat mukana myös ne, jotka eivät ilmoittaneet virallista sukupuoltaan.

² Osuuksien laskennassa eivät ole mukana ne, jotka vastasivat ”En osaa sanoa”.

Tulokset raportoidaan ensisijaisesti yhtenä ryhmänä, mutta tarvittaessa tulokset kerrotaan myös virallisen sukupuolen mukaan. Virallisen sukupuolen mukaan tuloksia raportoidaan ryhmiin viitataan tekstin sujuvoittamisen vuoksi ”tyttöinä” ja ”poikina” virallisen sukupuolen mukaan tiedostaen kuitenkin, että ryhmiin sisältyy moninaisia sukupuoli-identiteettejä.

Aineiston laatutarkastelu

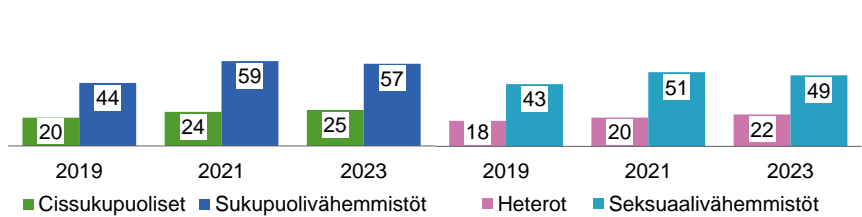
Nuorilta kerättyyn aineistoon liittyy epäuskottavien vastausten mahdollisuus (Robinson-Cimpian 2014). Vuoden 2023 Kouluterveyskyselyn aineistossa pyrittiin tunnistamaan epäuskottavia vastaajia, jotka tietyissä kysymyksissä vastaavat mahdottomia ääri vastausvaihtoehtoja. Epäuskottavana pidettiin vastaajaa, joka ilmoitti, ettei näkeminen, kuuleminen, käveleminen, oppiminen, muistaminen eikä keskittyminen onnistu lainkaan JA ettei hän kouluviikon aikana syö kertaakaan aamupalaa, koululounasta, iltaruokaa, iltapalaa eikä välipaloja. Nuoret, jotka vastasivat molemmissa matriisikysymyksissä epäuskottavasti, poistettiin vuoden 2023 käyttöaineistosta (n= 368 perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilasta).

Vuosina 2019–2021 ei käyttöaineistoon tehty vastaavia poistoja, mutta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen tarkasteluissa pidettiin epäuskottavana vastaajaa, joka ilmoitti, ettei näkeminen, kuuleminen, käveleminen, oppiminen, muistaminen eikä keskittyminen onnistu lainkaan TAI ettei hän harjaa koskaan hampaitaan. Nuoret, jotka vastasivat vähintään toiseen kysymyksen epäuskottavasti, jätettiin tarkastelujen ulkopuolelle (vuonna 2019 n=1576 ja vuonna 2021 n=1655).

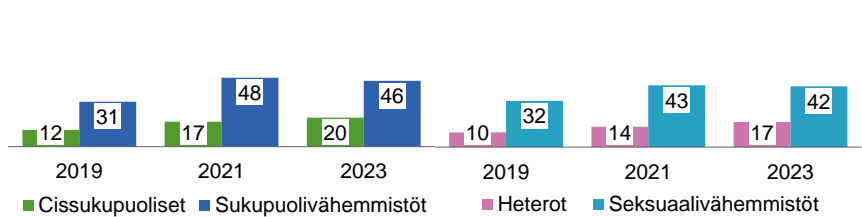
Terveys

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat 8. ja 9. luokan oppilaat kokivat terveydentilansa heikommaksi kuin muut nuoret (kuvio 1). Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista 57 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista puolet koki terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi vuonna 2023. Vastaava osuus cissukupuolisista ja heteronuorista oli noin joka neljäs. Kaikissa ryhmissä tytöt kokivat poikia selvästi yleisemmin terveydentilansa korkeintaan keskinkertaiseksi. Vuosina 2019–2021 koetussa terveydentilassa tapahtui erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla kielteistä kehitystä, jolloin ero muihin nuoriin kasvoi. Vuonna 2023 osuudet pysyivät sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla lähes ennallaan.

Kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi

Kohtalainen tai vaikea ahdistuneisuus

Kuvio 1. Terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi kokeneiden ja kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta kokeneiden osuudet (%) perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilasta sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen suuntautumisen mukaan vuosina 2019–2023 (Lähde: THL 2023).

Kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta koki 42–46 prosenttia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilasta ja 17–20 prosenttia muista nuorista vuonna 2023 (kuvio 1). Kaikissa ryhmissä ahdistuneisuus oli tytöillä huomattavasti yleisempää kuin pojilla. Osuudet kasvoivat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla vuosien 2019 ja 2021 välillä, mutta ei enää vuonna 2023. Vuonna 2021 ero cissukupuolisiin ja heteronuoriin kasvoi.

Riski syömishäiriölle oli sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla 8. ja 9. luokan oppilailta suurempi kuin muilla nuorilla. Heistä 42 prosentilla oli riski syömishäiriöön vuonna 2023, kun cissukupuolisista nuorista se oli 22 prosentilla ja heteronuorista 19 prosentilla. Tytöillä riski oli suurempi kuin pojilla. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla sukupuolten välinen ero oli pienempi kuin muilla nuorilla. Osuudet kasvoivat hieman vuodesta 2021.

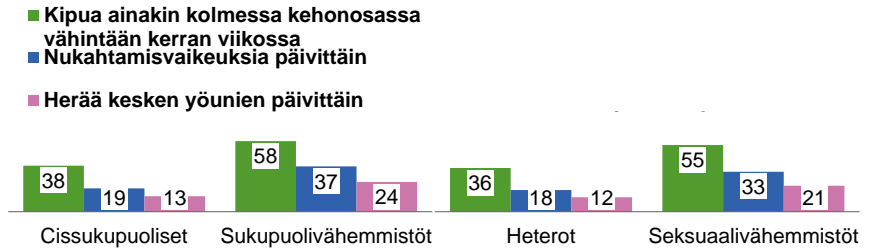
Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilasta 55–58 prosentilla oli monipaikkakipuja eli kipua ainakin kolmessa kehonosassa vähintään kerran viikossa vuonna 2023 (kuvio 2). Cissukupuolisista ja heteronuorista monipaikkakipuja oli 36–38 prosentilla. Kivut olivat tytöillä selvästi yleisempiä kuin pojilla.

Erittäin heikko osallisuus

Indikaattori perustuu kysymykseen: "Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa? Merkitse jokaisen väittämän kohdalla se vaihtoehto, joka kuvaa parhaiten omaa kokemustasi."

Summaindikaattori muodostuu kymmenestä kysymyksen osiosta: 1) Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä, 2) Saan myönteistä palautetta tekemisistäni, 3) Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön, 4) Olen tarpeellinen muille ihmisille, 5) Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun, 6) Tunnen, että elämälläni on tarkoitus, 7) Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita, 8) Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen, 9) Koen, että minuun luotetaan, 10) Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin.

Vastausvaihtoehdot: 1) Täysin samaa mieltä, 2) Samaa mieltä, 3) Ei samaa eikä eri mieltä, 4) Eri mieltä, 5) Täysin eri mieltä. Vastausvaihtoehdot pisteytetään seuraavasti: 1=5, 2=4, 3=3, 4=2, 5=1. Osoiden pistemäärät lasketaan yhteen. Tämä pistemäärä muunnetaan asteikolle 0–100. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat saaneet skaalatulla pistemäärällä alle 50 pistettä. Indikaattori perustuu THL:n osallisuusindikaattoriin. © Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2019, kaikki oikeudet pidätetty.

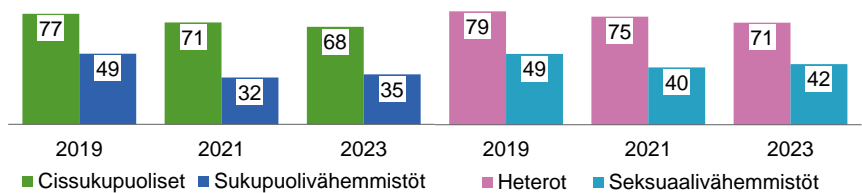
Kuvio 2. Viikoittain kipua vähintään kolmessa kehonosassa sekä päivittäin nukahtamisvaikeuksia ja kesken yötä heräilemistä kokeneiden osuudet (%) perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen suuntautumisen mukaan vuonna 2023 (Lähde: THL 2023).

Myös nukahtamisvaikeudet ja kesken yöunien heräminen olivat yleisempiä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla kuin muilla nuorilla (kuvio 2). Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 37 prosentilla ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 33 prosentilla oli päivittäin nukahtamisvaikeuksia vuonna 2023. Muilla nuorilla vastaava osuus oli 18–19 prosenttia. Päivittäin kesken yöunien heräämistä oli 21–24 prosentilla sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista ja 12–13 prosentilla cissukupuolisista ja heteronuorista. Cissukupuolisilla ja heteroseksuaaleilla nukahtamisvaikeuksia ja heräilemistä öisin oli tytöillä yleisemmin kuin pojilla, kun taas sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla ei ollut merkittävää eroa sukupuolten välillä.

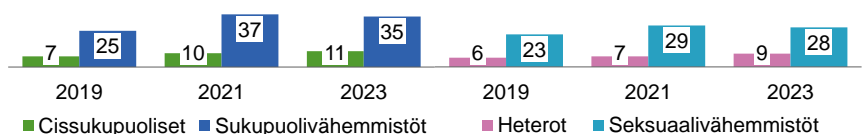
Elämään tyytyväisyys, osallisuus ja harrastukset

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret olivat tyytymättömpämpiä elämäänsä kuin muut nuoret (kuvio 3). Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 35 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 42 prosenttia ilmoitti vuonna 2023 olevansa tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä. Sen sijaan cissukupuolisista ja heteronuorista 68–71 prosenttia oli tyytyväisiä elämäänsä. Kaikissa ryhmissä pojat olivat tyttöjä tyytyväisempiä elämäänsä. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten tyytyväisyys vähentyi vuosina 2019–2021, mutta ei enää vuonna 2023. Muilla nuorilla elämään tyytyväisyys vähentyi myös vuonna 2023.

Tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä

Erittäin heikko osallisuuden kokemus

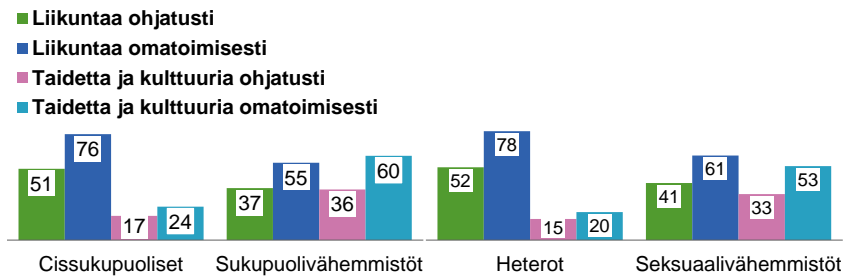
Kuvio 3. Tyytyväisyyttä elämäänsä ja erittäin heikkoa osallisuutta kokeneiden osuudet (%) perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen suuntautumisen mukaan vuosina 2019–2023 (Lähde: THL 2023).

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kokivat muita nuoria yleisemmin erittäin heikkoa osallisuutta (kuvio 3). Sitä koki 35 prosenttia sukupuolivähemmistöihin kuuluvista

ja 28 prosenttia seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista vuonna 2023. Cissukupuolisista ja heteronuorista joka kymmenes koki näin. Tytöt kokivat poikia yleisemmin erittäin huonoa osallisuutta. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla tilanne huononi vuosien 2019 ja 2021 välillä, mutta ei enää kahden viime vuoden aikana. Muilla nuorilla tapahtui lievää huonoa kehitystä koko neljän viime vuoden ajan.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 34 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 30 prosenttia tunsi itsensä yksinäiseksi vuonna 2023. Muista nuorista näin tunsivat 12–14 prosenttia. Tunne yksinäisyydestä oli tytöillä yleisempää kuin pojilla. Kaikissa neljässä ryhmässä yksinäisyys yleistyi vuosina 2019–2021, mutta ei enää kahden viime vuoden aikana. Muista poiketen yksinäisyys lisääntyi seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla pojilla myös vuonna 2023.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret harrastivat liikuntaa harvemmin mutta taidetta ja kulttuuria yleisemmin kuin muut nuoret (kuvio 4). Vapaa-ajallaan ohjautusti liikuntaa harrasti viikoittain 37–44 prosenttia sukupuolivähemmistöihin ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista vuonna 2023. Muista nuorista ohjattu liikuntaa harrasti puolet. Omatoimisesti liikuntaa vapaa-ajalla harrasti viikoittain 55 prosenttia sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ja 61 prosenttia seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista. Muista nuorista omatoimista liikuntaa harrasti 76–78 prosenttia. Liikunnan harrastaminen omatoimisesti oli yleisempää pojilla kuin tytöillä. Ohjatussa liikunnassa ei ollut juurikaan eroja sukupuolten välillä, paitsi sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla se oli pojilla yleisempää. Verrattuna vuoteen 2019 ohjattu ja omatoiminen liikunnan harrastaminen vähenivät sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla.

Kuvio 4. Liikuntaa sekä taidetta ja kulttuuria ohjatusti ja omatoimisesti vapaa-ajalla viikoittain harrastavien osuudet (%) perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen suuntautumisen mukaan vuonna 2023 (Lähde: THL 2023).

Ohjatusti taidetta ja kulttuuria viikoittain harrasti joka kolmas sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista ja harvempi kuin joka viides cissukupuolinen tai heteronuori (kuvio 4). Taidetta ja kulttuuria omatoimisesti harrasti viikoittain 60 prosenttia sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ja 53 prosenttia seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista. Muista nuorista 20–24 prosenttia harrasti omatoimisesti taidetta ja kulttuuria. Tytöt harrastivat poikia yleisemmin taidetta ja kulttuuria sekä ohjatusti että omatoimisesti, paitsi seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla ei ollut eroa ohjatusti harrastamisessa. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla taiteen ja kulttuurin harrastaminen ohjatusti yleistyi neljän viime vuoden aikana, sen sijaan omatoimisesti harrastaminen yleistyi vuosina 2019–2021, mutta ei enää 2023. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla ohjattu taiteen ja kulttuurin harrastaminen pysyi samalla tasolla vuosina 2019–2023, mutta omatoiminen harrastaminen vähentyi.

Koulu-uupumus

Indikaattori perustuu kysymykseen: "Oletko kokenut seuraavanlaisia tunteita koulutyöhösi liittyen?"

Summaindikaattori muodostuu viidestä kysymyksen osiosta: 1) Tunnen hukkuvani koulutyöhön, 2) Nukun huonosti erilaisten kouluasioiden takia, 3) Minusta tuntuu, että olen menettämässä kiinnostukseni koulua kohtaan, 4) Mietin, onko koulunkäynnilläni merkitystä, 5) Tuntuu, etten pysty koulutyössä samaan kuin ennen.

Vastausvaihtoehdot: 1) En koskaan, 2) Joskus, 3) Usein. Vastausvaihtoehdot luokitellaan uudelleen seuraavasti: 1=0, 2=1, 3=2. Osioiden uudelleen luokitellut pistemäärät laskeaan yhteen. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat saaneet 6–10 pistettä. Mukana laskennassa ovat vain kaikkiin kysymyksen osioihin vastanneet.

Vaikeudet oppimistaidoissa

Indikaattori perustuu kysymykseen: "Onko sinulla vaikeuksia seuraavissa koulunkäyntiin tai opiskeluun liittyvissä asioissa?"

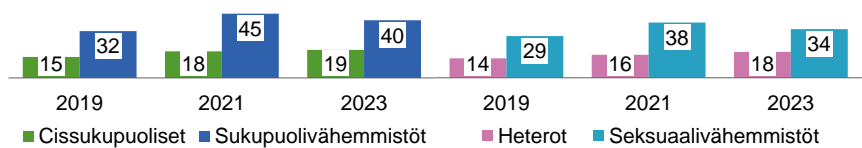
Summaindikaattori muodostuu yhdeksästä kysymyksen osiosta: 1) Opetuksen seuraaminen oppitunneilla, 2) Läksyjen tai muiden vastaavien tehtävien tekeminen, 3) Kokeisiin valmistautuminen, 4) Kirjoittamista vaativien tehtävien tekeminen, 5) Lukeamista vaativien tehtävien tekeminen, 6) Laskemista vaativien tehtävien tekeminen, 7) Suullinen esiintyminen, 8) Vastaaminen tunnilla, 9) Opiskelussa käytettävien laitteiden (digitaalisen tekniikan tai ohjelmistojen) käyttö.

Vastausvaihtoehdot: 1) Ei lainkaan, 2) Melko vähän, 3) Melko paljon ja 4) Erittäin paljon. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vähintään yhdessä osiossa vaihtoehdon 4 tai vähintään kolmessa osiossa vaihtoehdon 3.

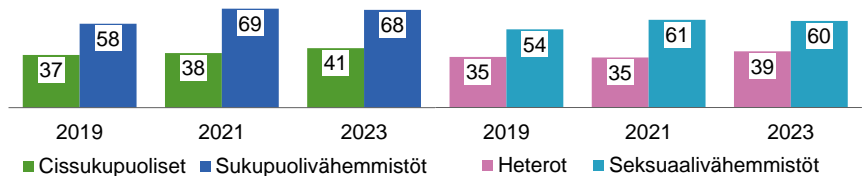
Koulunkäynti

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kokivat muita nuoria yleisemmin koulu-uupumusta (kuvio 5). Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista kahdella viidestä ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista joka kolmannella oli koulu-uupumusta vuonna 2023. Cissukupuolisista ja heteronuurista sitä oli joka viidennellä. Koulu-uupumus oli tytöillä yleisempää kuin pojilla. Vuosina 2019–2021 koulu-uupumus yleistyi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla, mutta sen jälkeen se vähentyi hieman. Muilla nuorilla koulu-uupumuksen yleistyminen hidastui kahden viime vuoden aikana.

Koulu-uupumus

Vaikeuksia oppimistaidoissa

Kuvio 5. Koulu-uupumusta ja vaikeuksia oppimistaidoissa kokeneiden osuudet (%) perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen suuntautumisen mukaan vuosina 2019–2023 (Lähde: THL 2023).

Vaikeuksia oppimistaidoissa oli 68 prosentilla sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ja 60 prosentilla seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista vuonna 2023 (kuvio 5). Cissukupuolisista ja heteronuurista vaikeuksia oli 39–41 prosentilla. Tytöillä oli poikia yleisemmin vaikeuksia oppimistaidoissa. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla vaikeudet lisääntyivät vuosien 2019 ja 2021 välillä, mutta eivät kahden viime vuoden aikana. Muilla nuorilla ne lisääntyivät hieman vuosina 2021–2023.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 38 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 43 prosenttia ilmoitti pitävänsä koulunkäynnistä vuonna 2023. Cissukupuolisista ja heteronuurista koulunkäynnistä pitäviä oli 53–54 prosenttia. Pojat pitivät koulunkäynnistä tyttöjä yleisemmin. Vuosina 2019–2021 koulunkäynnistä pitäminen vähentyi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla, mutta kahden viime vuoden aikana ei tapahtunut muutosta. Muilla nuorilla osuudet pysyivät samoina vuosina 2019–2021, mutta vuonna 2023 koulunkäynnistä pitäminen vähentyi.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ovat olleet muita nuoria yleisemmin koulusta poissa vähintään kerran kuukaudessa sairauden takia, luvattomasti, ennalta sovitusti ja muista syistä (kuvio 6). Ero oli suurin muista syistä johtuneiden poissaolojen kohdalla. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 25–29 prosentilla oli vähintään kerran kuukaudessa toistuvia poissaoloja muista syistä vuonna 2023. Cissukupuolisista ja heteronuurista niitä oli 15–16 prosentilla. Nämä poissaolot olivat tytöillä yleisempiä kuin pojilla.

Koulukiusaaminen

Indikaattori perustuu kysymykseen: "Kuinka usein sinua on kiusattu koulussa tämän lukukauden aikana?"

Vastausvaihtoehdot: 1) Useita kertoja viikossa, 2) Noin kerran viikossa, 3) Harvemmin, 4) Ei lainkaan. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1 tai 2.

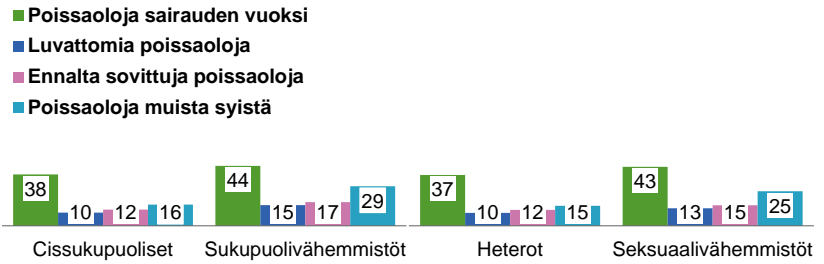
Kiusaamisella tarkoitetaan tässä sitä, kun toinen oppilas tai ryhmä oppilaita sanoo tai tekee epämiellyttäviä asioita jollekin oppilaalle. Kiusaamista on myös se, kun oppilasta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaamista ei ole se, kun kaksi suunnilleen samanvahvuista oppilasta riitelevät.

Syrjinnän kokeminen koulussa tai vapaa-ajalla

Indikaattori perustuu kysymykseen: "Onko sinua kiusattu, syrjitty tai häiritty seuraaviin asioihin liittyen viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana koulussa tai vapaa-ajalla?"

Summaindikaattori muodostuu kysymyksen osioista: 1) Paino, pituus, kehon tai kasvojen piirteet, 2) Ihonväri, 3) Vammaisuus, pitkäaikainen sairaus tai näkyvä oire, 4) Sukupuoli, sukupuolen ilmaiseminen, muunsukupuolisuus, sukupuolettomuus, 5) Seksuaalinen suuntautuminen, 6) Kieli, 7) Ulkomainen tausta, romani, saamelainen, 8) Uskonto, uskonottomuus tai elämäntilanne, 9) Perhe tai koti (esim. vanhemmat, sisarukset, taloudellinen tilanne, asuinpaikka).

Vastausvaihtoehdot: 1) kyllä, 2) ei. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1 vähintään yhteen kysymyksen osioon.

Kuvio 6. Vähintään kuukausittain poissa koulusta sairauden takia, luvattomasti, ennalta sovitusti tai muusta syystä olleiden osuudet (%) perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen suuntautumisen mukaan vuonna 2023 (Lähde: THL 2023).

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 43–44 prosenttia oli kuukauden aikana ollut poissa koulusta sairauden takia, 15–17 prosenttia ennalta sovitusti ja 13–15 prosenttia luvattomasti vuonna 2023 (kuvio 6). Sairauspoissaolot olivat tytyillä yleisempiä kuin pojilla. Luvattomat ja ennalta sovitut poissaolot olivat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla pojilla yleisempiä kuin tytyillä. Muilla nuorilla luvattomissa poissaoloissa ei ollut eroa sukupuolten välillä, sen sijaan ennalta sovitut poissaolot olivat yleisempiä tytyillä.

Kiusaaminen, syrjintä, häirintä ja väkivalta

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 24 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 20 prosenttia ilmoitti vuonna 2023 koulun aikuisen kiusanneen häntä koulussa lukuvuoden aikana. Cissukupuolisista ja heteronuorista sitä oli kokenut 16 prosenttia. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat pojat kokivat tytyitä yleisemmin kiusaamista koulun aikuisen taholta, kun muilla nuorilla ei ollut eroa sukupuolten välillä. Kaikissa ryhmissä osuudet pienentyivät kahden viime vuoden aikana.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla 8. ja 9. luokan oppilailla oli muita nuoria yleisemmin syrjintä- ja kiusaamiskokemuksia (kuvio 7). Lukukauden aikana vähintään kerran viikossa koulussa kiusatuksi joutui 22 prosenttia sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ja 16 prosenttia seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista vuonna 2023. Muilla nuorilla osuus oli 6–7 prosenttia. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat pojat joutuivat tytyitä yleisemmin kiusatuksi koulussa, muilla nuorilla ei ollut merkittävää eroa sukupuolten välillä. Kahden viime vuoden aikana vähintään kerran viikossa toistuvat kiusaamiskokemukset yleistivät selvästi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla. Kun muilla nuorilla tapahtui vain lievää yleistymistä vuosina 2019–2023, ero sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ja muiden nuorten välillä kasvoi vuonna 2023.

Syrjintää koulussa tai vapaa-ajalla oli kokenut 62 prosenttia sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ja 55 prosenttia seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista vuonna 2023 (kuvio 7). Vastaava osuus cissukupuolisista ja heteronuorista oli 30–31 prosenttia. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla ei ollut eroa sukupuolten välillä, mutta muista nuorista tytöt ilmoittivat poikia yleisemmin kokeneensa syrjintää. Kaikissa ryhmissä syrjintäkokemukset olivat yleisempiä kuin kaksi vuotta aikaisemmin.

Vanhempien taholta henkistä väkivaltaa

Indikaattori perustuu kysymykseen: "Onko vanhempasi tehnyt sinulle seuraavia asioita viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana?"

Kysymyksen osiot: 1) Kieltäytynyt puhumasta sinulle pitkän aikaa, 2) Loukannut sanallisesti, esimerkiksi haukkunut sinua, 3) Nöyryyttänyt tai nolannut sinua, 4) Uhannut hylätä tai jättää sinut yksin, 5) Heittänyt, lyönyt tai potkinut esineitä, 6) Lukinnut sinut johonkin paikkaan, 7) Uhannut sinua väkivallalla.

Vastausvaihtoehdot: 1) Ei, 2) 1–2 kertaa, 3) 3 kertaa tai useammin, 4) On tehnyt, mutta en muista montako kertaa. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 2, 3 tai 4 vähintään yhteen kysymyksen osioon.

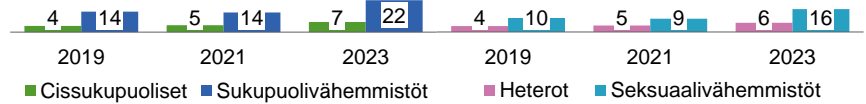
Vanhempien taholta fyysistä väkivaltaa

Indikaattori perustuu kysymykseen: "Onko vanhempasi tehnyt sinulle seuraavia asioita viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana?"

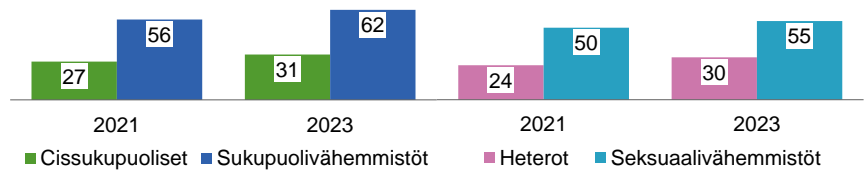
Kysymyksen osiot: 1) Tarttunut sinuun niin, että sinuun sattui, 2) Tönnäytellyt tai ravistellut sinua vihasesti, 3) Tukistanut sinua, 4) Lämäyttänyt sinua, 5) Lyönyt sinua nyrkillä tai esineellä, 6) Potkaissut sinua, 7) Satuttanut sinua muuten fyysisesti.

Vastausvaihtoehdot: 1) Ei, 2) 1–2 kertaa, 3) 3 kertaa tai useammin, 4) On tehnyt, mutta en muista montako kertaa. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 2, 3 tai 4 vähintään yhteen kysymyksen osioon.

Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa

Kokenut syrjintää koulussa tai vapaa-ajalla

Kuvio 7. Kiusaamista ja syrjintää kokeneiden perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaiden osuudet (%) virallisen sukupuolen mukaan, sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen suuntautumisen mukaan vuosina 2019–2023 (Lähde: THL 2023).

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 45–48 prosenttia ilmoitti kokeneensa vuoden aikana häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua vuonna 2023 (kuviot 7 ja 8). Muilla nuorilla vastaava osuus oli 26–28 prosenttia. Tytöt kokivat seksuaalista häirintää poikia yleisemmin, paitsi sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ei ollut eroa sukupuolten välillä. Seksuaalisen ehdottelun ja ahdistelun kokemukset yleistyivät kaikissa neljässä ryhmässä vuonna 2021. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla pojilla kokemukset lisääntyivät myös vuonna 2023, kun tytöillä ne vähentyivät.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista seksuaaliväkivaltaa vuoden aikana oli kokenut 18–19 prosenttia vuonna 2023. Muista nuorista sitä oli kokenut 8–9 prosenttia. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat pojat kokivatkin vuonna 2023 tyttöjä yleisemmin seksuaaliväkivaltaa, kun muilla nuorilla tilanne oli päin vastainen. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla pojilla seksuaaliväkivallan kokemukset yleistyivät selvästi kahden viime vuoden aikana.

Häiritsevä seksuaalinen ehdottelu ja ahdistelu

Indikaattori perustuu kysymykseen: "Oletko kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana?"

Kysymyksen osiot: 1) Puhelimessa tai internetissä, 2) Koulussa tai oppilaitoksessa, 3) Harrastuksissa, 4) Kadulla, kaupakeskuksessa tai muualla julkisessa tilassa, 5) Sinun tai jonkun toisen henkilön kotona tai muussa yksityisessä tilassa.

Vastausvaihtoehdot: 1) Kyllä, 2) En. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vaihtoehdon 1 vähintään yhteen kysymyksen osioon. Osuus lasketaan vähintään yhteen kysymyksen osioon vastanneista.

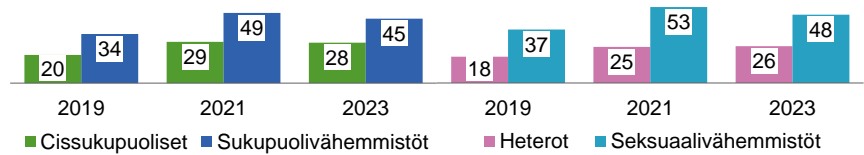
Seksuaaliväkivalta

Indikaattori perustuu kysymykseen: "Oletko kokenut jotain seuraavista viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana?"

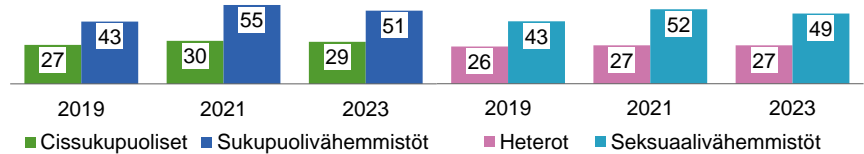
Kysymyksen osiot: 1) Pakottamista riisuuntumaan, 2) Kehon intiimien alueiden koskettelua vasten tahtoasi, 3) Yhdyntään tai muunlaiseen seksiin painostamista tai pakottamista, 4) Rahan, tavarain tai päihteiden tarjoamista sinulle vastineeksi seksistä.

Vastausvaihtoehdot: 1) Kyllä, 2) En. Tarkastelussa ovat vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet vähintään yhteen kysymyksen osioon vaihtoehdon 1. Osuus lasketaan vähintään yhteen kysymyksen osioon vastanneista.

Kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua

Kokenut vanhempien tai muiden huoltajien aikuisten henkistä väkivaltaa

Kuvio 8. Seksuaalista häirintää kokeneiden ja vanhempien tai muiden huoltajien aikuisten nuoreen kohdistamaa henkistä väkivaltaa kokeneiden perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaiden osuudet (%) virallisen sukupuolen mukaan, sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen suuntautumisen mukaan vuosina 2019–2023 (Lähde: THL 2023).

Henkistä väkivaltaa vanhempien tai muiden huoltajien aikuisten taholta vuoden aikana oli kokenut puolet sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista vuonna 2023 (kuvio 8). Cissukupuolisista ja heteronuorista vanhempien henkistä väkivaltaa oli kokenut 27–29 prosenttia. Sen kokeminen oli tytyillä yleisempää kuin pojilla. Henkisen väkivallan kokemukset lisääntyivät sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla vuosien 2019–2021 välillä, mutta ei kahden viime vuoden aikana. Cissukupuolisilla nuorilla osuus kasvoi vuonna 2021, mutta ei sen jälkeen. Heteronuorilla ei tapahtunut muutosta neljän vuoden aikana.

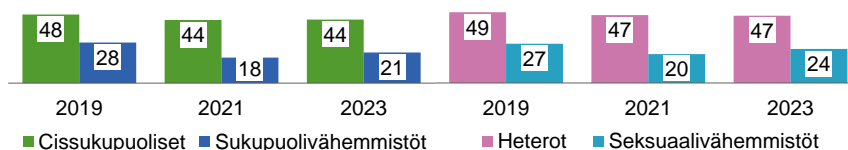
Vanhempien tai muiden huoltajien aikuisten taholta fyysistä väkivaltaa oli kokenut 22–24 prosenttia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista vuonna 2023. Muista nuorista sitä oli kokenut 11–12 prosenttia. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ei ollut eroa sukupuolten välillä, seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla vanhempien harjoittaman fyysisen väkivallan kokeminen oli pojilla yleisempää kuin tytyillä ja muilla nuorilla päin vastoin. Neljän viime vuoden aikana ei tapahtunut muutoksia.

Avun ja tuen saaminen

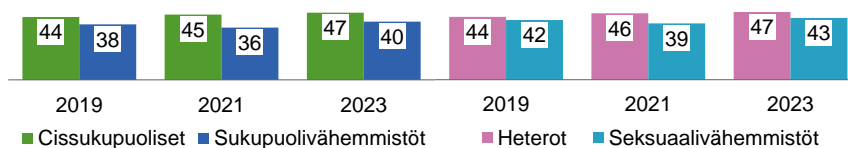
Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla oli huonompi keskusteluyhteys vanhempiensa kuin muilla nuorilla (kuvio 9). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 21–24 prosentilla oli hyvä keskusteluyhteys vanhempiensa kanssa vuonna 2023. Muilla nuorilla vastaava osuus oli 44–47 prosenttia. Pojat kokivat tytyjä yleisemmin, että keskusteluyhteys vanhempiin oli hyvä. Vuosina 2019–2021 tapahtui kielteistä kehitystä erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla, mutta ei enää kahden viime vuoden aikana.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 40 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 43 prosenttia koki, että heillä on mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista (kuvio 9). Muista nuorista näin koki 47 prosenttia. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten tilanteessa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia neljän viime vuoden aikana, kun muilla nuorilla tilanne parani hieman. Vuonna 2019 ei ollut eroja sukupuolten välillä missään ryhmässä, mutta vuoteen 2023 mennessä cissukupuoliset ja heteropojat kokivat tytyjä yleisemmin, että heillä on mahdollisuus keskustella koulun aikuisen kanssa.

Hyvä keskusteluyhteys vanhempien kanssa

Mahdollisuus keskustella koulussa aikuisen kanssa mieltä painavista asioista

Kuvio 9. Vanhempiinsa hyvän keskusteluyhteyden ja mahdollisuuden keskustella koulussa aikuisen kanssa kokevien osuudet (%) perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista sukupuolen kokemuksen ja seksuaalisen suuntautumisen mukaan vuosina 2019–2023 (Lähde: THL 2023).

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 41–43 prosenttia koki saavansa opettajalta välittävää ja oikeudenmukaista kohtelua vuonna 2023. Cissukupuolisista ja heteroseksuaaleista nuorista näin koki 46 prosenttia. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ei ollut eroa virallisten sukupuolten välillä, mutta muissa ryhmissä pojat kokivat tyttöjä yleisemmin, että opettajat kohtelevat heitä välittävästi ja oikeudenmukaisesti. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla ei tapahtunut merkittäviä muutoksia vuosina 2019–2023. Muilla nuorilla tapahtui vuonna 2021 hieman myönteistä kehitystä, mutta sen jälkeen osuudet palasivat ennalleen.

Vuonna 2023 sukupuolivähemmistöihin kuuluvista 8. ja 9. luokan oppilaista 47 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 52 prosenttia koki saavansa apua silloin, kun sitä todella tarvitsee. Muista nuorista 70–72 prosenttia koki saavansa tarvittaessa apua. Kaikissa ryhmissä pojat kokivat tyttöjä yleisemmin saavansa apua tarvittaessa. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla tapahtui vuosina 2019–2021 kielteistä kehitystä, mutta sen jälkeen tilanne pysyi ennallaan. Cissukupuolisilla ja heteroseksuaalisilla nuorilla kokemus avun saamisesta vähentyi koko neljän vuoden ajanjakson ajan.

Pohdinta

Kuten on todettu aikaisemmissa tutkimuksissa (Jokela ym. 2020; Majlander ym. 2022; Sares-Jäske ym. 2023) myös vuoden 2023 Kouluterveyskyselyn tulokset osoittivat, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi, terveys ja osallisuus olivat heikompia lähes kaikilla tutkituilla osa-alueilla verrattuna cis- ja heteronuoriin. Tilanne ei ole muuttunut parempaan suuntaan tarkasteltujen tutkimusvuosien 2019–2023 aikana. Joidenkin indikaattorien valossa sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten tilanne oli hieman seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten tilannetta heikempi, mikä vastaa aiempia tutkimustuloksia (Fox ym. 2020; Jokela ym. 2020).

Vaikka monilla sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla oli tulosten perusteella ongelmia, osa heistä voi hyvin. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 42 prosenttia ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista 35 prosenttia oli tyytyväisiä elämäänsä. Myös aiemmissa tutkimuksissa on osoitettu, että merkittävä osa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista voi hyvin (Alanko ym. 2014; Johns ym. 2018; Sares-Jäske ym. 2024).

Tämän tutkimuksen sekä aiempien tutkimusten tulosten (Jokela ym. 2020) mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla oli heikompi keskusteluyhteys

vanhempiensa kanssa kuin cis- ja heteronuorilla. Aiempien tulosten mukaan vanhempien tuella on kuitenkin suuri merkitys sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvoinnille (Alanko ym. 2014; Johns ym. 2018; Sares-Jäske ym. 2024). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret myös kokivat hieman muita nuoria useammin, etteivät pysty keskustelemaan koulussa jonkun aikuisen kanssa mieltä painavista asioista. Erot ryhmien välillä eivät kuitenkaan olleet yhtä suuria kuin monen muun tekijän kohdalla. Nuoret viettävät koulussa suuren osan ajastaan, joten kokemus luotettavan aikuisen läsnäolosta koulussa on hyvinvoinnin kannalta tärkeää (ks. Puutio ym. 2023).

Yhtenä syynä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten huonommalle hyvinvoinnille voi olla yhteiskunnan heteronormatiivisuus. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta saatetaan esimerkiksi edelleen käsitellä koulujen seksuaalikasvatuksessa kapea-alaisesti ja heteronormatiivisesti. Myös terveystieteiden oppikirjat sisältävät yhä heteronormatiivisia ja muita seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden kannalta ongelmallisia esittämistapoja ja tietoja. (Pihlajamaa 2021.) On hyvä huomioida, että seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden pohtiminen eivät ole irrallisia asioita, vaan ne kuuluivat osaksi nuoren arkipäivää ja kehitystä. On tärkeää, että nuoren elämässä olevilla aikuisilla on tietoa ja taitoa keskustella nuoren kanssa näistä asioista nuoren arjessa.

Koska ihmisten moninaisuutta ei useinkaan huomioida ja tunnusteta tarpeeksi, kohtaavat normista poikkeavat ihmiset jatkuvasti omaan sukupuoleensa tai seksuaaliseen suuntautumiseensa liittyen virheellisiä oletuksia. Tästä aiheutuvan kuormituksen ja kuormitukseen liittyvän vähemmistöstressin lisäksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret kokevat cis- ja heteronuria enemmän erilaista syrjintää ja väkivaltaa, mikä heikentää heidän hyvinvointiaan ja terveyttään. Myös pelkkä pelko syrjityksi tai kiusatuksi tulemisesta voi olla erittäin raskasta. (Duodecim Terveyskirjasto 2018.) Koulukiusaamis- ja syrjintäkokemukset yleistyivät vuosien 2021 ja 2023 välillä etenkin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla. Kiusaamisen on todettu olevan voimakkaasti yhteydessä sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten heikompaan mielen hyvinvointiin (Sares-Jäske ym. 2023), minkä voidaan ajatella olevan yksi syy tässäkin tutkimuksessa havaitun sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten heikomman hyvinvoinnin taustalla. Vaikka Kouluterveyskyselyn tulosten perusteella ei voida tarkastella eri tekijöiden syy- ja seuraussuhteita, voidaan ajatella, että kiusaamiskokemukset voivat altistaa nuoren esimerkiksi yksinäisyydelle ja mielenterveysongelmille, mutta yhteys ilmiöiden välillä voi kulkea myös toisinpäin. Nämä tekijät puolestaan voivat lisätä uni-, syömis- ja terveysongelmia sekä vähentää halua liikkua. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen nuorten vähäisempää liikunnan harrastamista voivat selittää myös liikuntaharrastuksiin usein liittyvät heteronormatiiviset asenteet ja käytänteet, esimerkiksi virallisen sukupuolen mukaan tehdyt ryhmä- ja pukuhuonejaot. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kuitenkin harrastavat muita nuoria enemmän kulttuuria ja taidetta, mikä voi toimia voimavarana nuoren elämässä.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi heikkeni monien tekijöiden osalta vuosien 2019–2021 välillä. Joidenkin tekijöiden osalta tilanne parani hieman vuosien 2021–2023 välillä, mutta joidenkin osalta heikentynyt tilanne ei parantunut ennalleen tai jatkoi heikentymistään. Covid-19 pandemia vaikutti kielteisesti kaikkien nuorten hyvinvointiin. Koulukiusaamisessa havaittu pandemian ja etäkoulujaksojen aikainen hienoinen väheneminen kääntyi kuitenkin jälleen kasvuun vuosien 2021–2023 välillä. Toisaalta koulu-uupumuksen yleisyys kääntyi pandemian jälkeen laskuun. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten keskusteluyhteys vanhempien kanssa heikkeni pandemian ja suuremman kotona vietetyn ajan aikana, mutta vuosien 2021–2023 välillä yhteys parani hieman. Nuoret kokivat pandemian aikana myös enemmän vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten nuoreen kohdistamaa henkistä väkivaltaa, mikä myös väheni hieman pandemian jälkeen. Vaikka pandemia onkin laantunut, erilaiset kriisit ja suuret ulkoiset kuormitustekijät, kuten sodat ja ilmastokriisi, ovat värittäneet tutkimusvuosia. Kriisien on todettu kuormittavan nuoria, ja on mahdollista, että erityisesti ne vähemmistönuoret, joilla on lisäksi muitakin kuormitustekijöitä elämässään ja heikommat voimavarat ja tukiverkot asioiden käsittelyyn, saattavat olla alttiimpia kuormituksen kasaantumisen kielteisille vaikutuksille.

Kouluterveyskyselyn aineistoon perustuen ei pystytä toteamaan, onko nuori kertonut avoimesti seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään muille tai ilmaiseksi nuori sitä esimerkiksi kouluympäristössä. Yhtäältä asian salaaminen voi vaikuttaa kielteisesti nuoren hyvinvointiin, mutta toisaalta asian yleisessä tiedossa oleminen voi lisätä kiusaamis- ja syrjintäkokemuksia. Aineistosta ei myöskään ole mahdollista tutkia intersukupuolisten kokemuksia, vaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tulokset perustuvat tässä tutkimuksessa vain transnuorten tuloksiin. Tässä tutkimuksessa ei myöskään tutkittu hyvinvoinnin ja ongelmien risteäviä eroja liittyen esimerkiksi vammaisuuteen, ulkomaalaistaustaan tai sosioekonomiseen asemaan.

Tietoisuutta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistönuorten kohtaamisesta ja tukemisesta on tärkeää lisätä nuorten kanssa töitä tekevien koulutuksessa. Tämä koskee paitsi opetus-, nuoriso- ja sosiaali- ja terveystyöntekijöiden myös laaja-alaisesti nuorten harrastustoimintaa. Nykyisen perusopetuksen opetussuunnitelman mukaisesti kouluopetuksessa tulisi varmistaa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen ja tunnistaa nuorten tarpeet eri oppiaineissa (ks. Lehtonen ym. 2023). Heteronormatiivisuutta purkavat ja kiusaamista ehkäisevät kampanjat voivat edistää sukupuoli- ja seksuaalivähemmistönuorten hyvinvointia. Oppilaitoksissa ja kuntien sekä hyvinvointialueiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun yhteydessä tulisi ottaa huomioon seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten erityistarpeet sekä osallistaa näihin ryhmiin kuuluvia nuoria mukaan suunnittelutyöhön. Nuorten mielenterveyspalvelujen saatavuus ja pätevyys sekä oikea-aikaisuus yleisesti ja erityisesti transnuorten kohdalla tulisi taata. Seksuaalista suuntautumista tai sukupuoli-identiteettiä muuttamaan pyrkivät toimet, kuten niin kutsutut eheytyshoidot, tulisi kieltää (World Medical Association 2024). Lisäksi lasten ja nuorten intersukupuolisuuteen liittyviä hoitoprosesseja tulisi kehittää ihmisoikeuksien ja etiikan näkökulmasta (Sosiaali- ja terveysministeriö, Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE 2016; Wahlman-Calderara & Halila 2016) sekä selvittää mahdollisuus kolmanteen juridiseen sukupuoleen ja alle täysi-ikäisten sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten juridisen sukupuolen muuttamiseen (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2022).

Lähteet

- Alanko K (2014) *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 146, verkkojulkaisuja 72 & Seta, Seta-julkaisuja 23. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>
- Butler J (1990) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Duodecim Terveyskirjasto (Tarja Santalahti (toim.)) (2018) Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus. Opettajan opas - Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys. [Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus - Terveyskirjasto](#)
- Fox KR, Choukas-Bradley S, Salk RH, Marshal MP, Thoma BC (2020) Mental health among sexual and gender minority adolescents: Examining interactions with race and ethnicity. *J Consult Clin Psychol.* 88(5):402–415. doi: 10.1037/ccp0000486.
- Jaskari O & Keski-Rahkonen A (2021) Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim.* 137(17):1781–8
- Johns MM, Beltran O, Armstrong HL, Jayne PE & Barrios LC (2018) Protective Factors Among Transgender and Gender Variant Youth: A Systematic Review by Socio-ecological Level. *The Journal of Primary Prevention,* 39(3), 263–301. <https://doi.org/10.1007/s10935-018-0508-9>
- Jokela S, Luopa P, Hyvärinen A, Ruuska T, Martelin T & Klemetti R (2020) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. *Työpaperi 38/2020.* Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Lehtonen J (2021) Heteronormative violence in schools: Focus on homophobia, transphobia and the experiences of trans and non-heterosexual youth in Finland. In Odenbring, Y. &

Johansson, T. eds. Violence, Victimization and Young People. Education and Safe Learning Environments. Switzerland: Springer, 155–172.

Lehtonen J, Puutio E, Pihkala S & Huuki T (2023) Navigating with pre-teenage children for sexuality education, *Sex Education*, <https://doi.org/10.1080/14681811.2023.2237428>

Lehtonen J (2023) Rainbow Paradise? Sexualities and Gender Diversity in Finnish Schools. In Thrupp, Martin, Seppänen, Piia, Kauko, Jaakko & Kosunen, Sonja (eds.) *Finland's Famous Education System – Unvarnished Insights into Finnish Schooling*. Springer, 273–288.

Majlander S, Lehtonen J, Luopa P, Sares-Jäske L, Teräsaho M, Vihtari J, Nenonen T, Hyvärinen A & Klemetti R (2022) Sateenkaarinuoret poikkeusaikana. Teoksessa: Kekkonen M, Gissler M, Känkänen P, Isola, A-M (toim.): *Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan. Nuorten elinolot -vuosikirja 2022*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Valtion nuorisoneuvosto, 179–196.

Meyer IH (1995) Minority stress and mental health in gay men. *J Health Soc Behav.* 36(1):38–56.

Meyer IH (2003) Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence. *Psychol Bull.* 129(5):674–697. doi: 10.1037/0033-2909.129.5.674.

Pihlajamaa M (toim.) (2021) Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea. Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:26.

Puutio E, Pihkala S, Lehtonen J & Huuki T (2023) School, Online Communities and Creative Workshops as Spaces for Non-normative Pre-teen Gendered and Sexual Cultures, *Young*, 31(5), 413–429. <https://doi.org/10.1177/11033088231162893>

Robinson-Cimpian JP (2014) Inaccurate Estimation of Disparities Due to Mischiefous Responders: Several Suggestions to Assess Conclusions. *Sage Journals.* 43(4):171–185.

Sares-Jäske L, Czibalmos M, Majlander S, Siukola R, Klemetti R, Luopa P, Lehtonen J (2023) Gendered Differences in Experiences of Bullying and Mental Health Among Transgender and Cisgender Youth. *J Youth Adolesc.* 52(8):1531–1548. doi: 10.1007/s10964-023-01786-7.

Sares-Jäske L, Jehkoi A, Rantanen E, Lehtonen J (2024) Transnuorten tyytyväisyys elämään – voimavaratekijät liittyvät hyviin ihmissuhteisiin ja arvostavaan vuorovaikutukseen. Tutkimuksesta tiiviisti 5/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Sosiaali- ja terveysministeriö, Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE (2016) Kannanotto: Intersukupuolisten lasten hoito. https://etene.fi/documents/1429646/2056382/KANNANOTTO_intersukupuolisuus_pdf/c5d42cbd-5220-4314-a2e9-c61cf27ace9a

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2022) Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta. https://thl.fi/documents/155392151/190159780/450207lausunto_luonnoksesta_hallituk827831359.pdf/75bd5447-97b6-d15f-9207-6215a5b8025e/450207lausunto_luonnoksesta_hallituk827831359.pdf?t=1661934150951

THL Sateenkaaritietopaketti. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/tietopaketti-sateenkaarilapsista-ja-nuorista-ammattilaiselle>

THL Tasa-arvotieto. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli-tasa-arvosanasto>

Wahlman-Calderara T & Halila R (2016) Intersukupuolisuus. Taustaraportti ETENE:n kannanottoon. <https://etene.fi/documents/1429646/2056382/IS-ra-portti20160331.pdf/58bf2412-48a9-4521-b5ae-81a3ee3bc07b>

World Medical Association (2024) WMA Statement on Natural Variations of Human Sexuality. (viitattu 29.2.2024) Saatavilla: <https://www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-natural-variations-of-human-sexuality/>

Tämän julkaisun viite:

Lehtonen J, Majlander S, Sares-Jäske L, Jehkoi A, Luopa P. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8.- ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019–2023. Tutkimuksesta tiiviisti 13/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-279-2 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-279-2>